

Передмова

Перш ніж почати, я хотів би розповісти вам дві історії про своїх друзів і наставників — Амоса Тверські та Деніела Канемана. Там ви знайдете підказки, чого очікувати від цієї книжки.

Добитися схвалення Амоса

Навіть для тих із нас, хто не може згадати, куди поклав ключі, життя приберігає пам'ятні миті. Ними можуть виявитися суспільні події. Якщо ви такого ж віку, як я, однією з цих подій може бути вбивство Джона Кеннеді (тоді я був першокурсником, конкретно в цей момент грав у баскетбол у спортзалі коледжу).

Для тих, чий вік дає змогу читати цю книжку, 11 вересня 2001 року можна вважати ще однією такою подією (тоді я щойно прокинувся, почув новину по Національному громадському радіо й намагався все осмислити).

Або чимало подій, які важливі саме для вас: від шлюбу й до тріщини в ньому. Одним із таких моментів для мене був телефонний дзвінок Денні Канемана. Хоч ми й часто спілкуємося і були сотні дзвінків, які не залишили після себе жодного сліду, саме цей я запам'ятав так, що навіть можу детально описати, за яких умов усе відбувалося. Це було на початку 1996 року, Денні зателефонував зі звісткою, що його друг і соратник Амос Тверські хворий на рак в останній стадії і йому залишилося жити близько шести місяців. Це так приголомшило мене, що я був змушений передати слухавку дружині, поки не вдалося відновити самовладання. Звістка про те, що твій добрий друг помирає, безумовно, шокує, але ж Амос

Тверські був не з тих, хто йде із життя у віці п'ятдесяти дев'яти. Амос, чий праці та доповіді вирізнялися точністю й досконалістю, на чиему столі не було нічого, крім блокнота й олівця, що лежали паралельно один до одного, просто не міг померти.

Амос тримав усе в таємниці, допоки вже не міг з'явитися на роботі. А до того часу про це знала лише невелика група людей, до яких входило двоє моїх близьких друзів. Нас попросили нікому про це не розповідати, крім своїх дружин, тож ми по черзі втішали одне одного впродовж п'яти місяців, протягом яких зберігали цю жахливу звістку в таємниці.

Амос не хотів, щоб стан його здоров'я був відомий широкому загалу, оскільки не збирався останні місяці свого життя грати роль смертельно хворого. Йому було чим зайнятися. Вони з Денні вирішили підготувати до друку книжку — збірку власних статей і статей інших авторів у галузі психології, де були піонерами, — у науці суджень і прийняття рішень. Вони назвали її «Вибір, цінності і фрейми»².

Амос переважно волів робити те, що любив: працювати, проводити час із сім'єю і дивитися баскетбол. У той період він не дуже радо приймав відвідувачів, що приходили висловити свої співчуття, однак «робочі» візити схвалював, тож десь за шість тижнів до його смерті під не дуже переконливим приводом закінчити статтю, над якою ми працювали, я відвідав його. Деякий час ми були зайняті статтею, а потім дивилися матч плей-оф Національної баскетбольної асоціації (НБА).

Амос був компетентний чи не в усіх сферах життя, це стосувалося також і його ставлення до хвороби³. Після консультації з фахівцями у Стенфорді щодо прогнозу перебігу його захворювання він вирішив, що його не приваблює перспектива змарнувати останні місяці свого життя на безглузді процедури, від яких йому буде зовсім зле і які, у кращому разі, можуть подовжити життя на якихось кілька тижнів. Його ж гострий розум нікуди не подівся. Він пояснив

* Ще за життя Амоса серед психологів побутував добре відомий жарт, що завдяки йому став можливий ІQ тест з одним критерієм: що раніше ти розумієш, що він розумніший за тебе, то розумніший ти сам.

своєму онкологові, що рак — це не антагоністична гра, у якій перемагає лише один.

— Те, що погано для пухлини, не обов'язково добре для мене.

Одного разу, розмовляючи з ним по телефону, я поцікавився його самопочуттям. Він відповів:

— А знаєш, це кумедно. Коли в тебе грип, ти відчуваєшся так, ніби вмираєш, а коли помираєш, більшість часу відчуваєшся просто чудово.

Амос помер у червні, похорон був у Пало-Альто, штат Каліфорнія, де він жив зі своєю родиною. Син Амоса, Орен, виголосив на похороні коротку промову, процитувавши записку, яку батько написав йому за кілька днів до смерті:

Думаю, останні кілька днів ми розповідали один одному анекдоти й історії, щоб закарбувати їх у своїй пам'яті, принаймні на деякий час. Здається, це стара єврейська традиція передавати історичні відомості та мудрість від одного покоління до іншого не у формі лекцій і книжок з історії, а через анекдоти, смішні історії та доречні жарти.

Після похорону в домі родини Тверські зібралися на традиційну шиву^{*}. Це було у другій половині дня в неділю. У якийсь момент кілька гостей прослизнуло до кімнати з телевізором у надії встигнути на кінець гри плей-оф НБА. Ми почувалися трохи ніяково, але потім син Амоса, Тал, узяв ініціативу у свої руки:

— Якби Амос був тут, то проголосував би за те, щоб поставити похорон на запис і подивитися гру.

Із часу моєї першої зустрічі з Амосом у 1977 році я перевіряв кожну свою статтю, застосовуючи один неофіційний тест: «Чи схвалив би її Амос?». Мій друг Ерік Джонсон, про якого ви дізнаєтеся трохи згодом, може підтвердити, що публікація однієї статті у співавторстві з ним зайняла три роки — і це вже після того, як журнал схвалив її до друку. Редактор, рецензенти та Ерік були задоволені статтею, але Амос зациквився на одному з її місць, і мені хотілося

* Шива в єврейській традиції — основний період трауру, що триває протягом семи днів після поховання. — *Прим. пер.*

врахувати його зауваження. Я і далі гнув спину над статтею, тоді як бідний Ерік добивався просування по службі без цієї статті у своєму резюме. На щастя, він написав ще багато ґрунтовних праць, тож моє зволікання не коштувало йому посади. І з часом мені таки вдалося добитися, щоб Амос схвалив мої виправлення.

Пишучи книжку, я серйозно поставився до Амосової записки, яку Орен прочитав на похоронах. Це видання — не те, що можна було б очікувати від професора економіки. Це не трактат і не заперечення чийось теорій. У книжці, звичайно, я звертатимусь до результатів досліджень, однак поряд із ними будуть також анекдоти, (гіпотетично) смішні історії та навіть ексцентричні жарти.

Денні про мої найкращі якості

Одного разу, десь на початку 2001 року, я гостював у Денні Канемана в Берклі. Ми, як зазвичай, сиділи у вітальні за дружньою розмовою. І тут Денні раптом згадав, що домовився про телефонну розмову з Роджером Ловенштайном, журналістом, який писав статтю про мою роботу для журналу *New York Times*³. Роджер, добре відомий як автор книжки «Коли геній зазнає поразки»⁴, звичайно ж, хотів поговорити, з-поміж усіх інших, з моїм старим другом Денні. Склалася трохи ніякова ситуація. Мені вийти з кімнати чи залишитись і підслуховувати розмову?

— Залишайся, — сказав Денні, — має бути весело.

Інтерв'ю розпочалося. Слухати, як друг розповідає про тебе стару байку, не дуже захопливе заняття, а чути, як хтось тебе хвалить, завжди незручно. Я взяв собі щось почитати й відволікся, доки не почув, як Денні каже:

— Ну, найкраща риса Талера, що справді робить його особливим, — це лінь.

Що? Я не став би заперечувати, що ледачий, та невже Денні вважає, що лінь — моя єдина чеснота? Я несамовито замахав руками і головою, однак Денні далі вихваляв достоїнства моєї ліні. Він і досі наполягає на тому, що це була найвища похвала. Через мою ледачість, як він твердить, я беруся лише за ті питання, які

настільки інтригують, що допомагають подолати небажання працювати. Тільки Денні міг обернути мою ліню на перевагу.

Ось такі справи. Перш ніж читати далі, запам'ятайте, що цю книжку написав сертифікований ледар. А це, за словами Денні, означає, що я розкажу лише про ті речі, що здаються цікавими, принаймні для мене.